

UZAKTAN EĞİTİMDE SANAL KAYTARMA: AKADEMİK BAŞARIDA GİZLİ TEHDİT *

Sibel GÜVEN**

ÖZET

Sanal kaytarma, öğrencilerin ders dışı etkinliklerle zaman geçirmesi, interneti gereksiz veya amaç dışı kullanarak eğitim süreçlerinden uzaklaşmaları olarak tanımlanır. Bu araştırmada, uzaktan eğitim sürecinde öğretmen adaylarının sanal kaytarma davranışlarına yönelme sebepleri ve bu davranışların öğrenme süreçlerine etkileri ele alınmıştır. Sanal kaytarma genellikle sosyal medya kullanımı, oyun oynama, gereksiz internet gezintileri gibi faaliyetlerle ortaya çıkmaktadır. Bu davranışlar, ders esnasında dikkat dağınıklığına yol açarak öğretmen adaylarının akademik performanslarını olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle pandeminin zorunlu hale getirdiği uzaktan eğitimde, öğrencilerin kendi sorumluluklarını üstlenmeleri gerektiği ancak disiplin ve odaklanma eksikliklerinin bu süreci zorlaştırdığı belirtilmiştir. Bu araştırmada nitel yöntem desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 52 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma gurubuna açık uçlu olarak hazırlanan sorular Google form aracılığıyla iletilmiştir. Elde edilen veriler içerik analiz yöntemi ile MAXQDA 2020 paket programı kullanılarak bulgulaştırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, çalışma gurubunun uzaktan eğitim sürecinde sanal kaytarma davranışlarının olumsuz etkilere yol açacağı konusunda fikir birliğinde olduğu tespit edilmiştir. Bu davranışların ise öğrencilerin motivasyonlarını düşürebileceğini ve derse katılımını olumsuz etkileyeceğini belirtmektedir. Sonuç olarak, öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde sanal kaytarmaya meyilli oldukları, bu davranışların akademik başarılarına olumsuz yansıdığı, ancak farkındalık yaratılarak ve öğretim yöntemleri iyileştirilerek bu olumsuz etkilerin azaltılabileceği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: uzaktan eğitim, sanal kaytarma, öğretmen adayı, içerik analizi

CYBERLOAFING IN DISTANCE EDUCATION: A HIDDEN THREAT TO ACADEMIC ACHIEVEMENT

ABSTRACT

Cyberloafing is defined as students spending time on non-course-related activities and distancing themselves from the educational process by using the internet unnecessarily or for non-academic purposes. This study addresses the reasons for prospective teachers' tendencies to engage in cyberloafing behaviors during the distance education process and examines the impact of these behaviors on their learning processes. Cyberloafing typically manifests through activities such as social media use, playing games, and unnecessary internet browsing. These behaviors can cause distractions during lessons, negatively affecting the academic performance of prospective teachers. It is emphasized that, particularly in distance education, which became mandatory during the pandemic, students must take responsibility for their own learning; however, a lack of discipline and focus makes this process more difficult. In this study, a case study, a qualitative research method, was used. The study group consisted of 52 prospective teachers studying at a public university. Open-ended questions prepared for the study group were distributed via Google Forms. The data obtained were analyzed using content analysis with the help of the MAXQDA 2020 software package. The results of the analyses revealed that the study group agreed on the negative impacts of cyberloafing behaviors during the distance education process. It was noted that these behaviors could decrease students' motivation and negatively affect their participation in the lessons. In conclusion, it was emphasized that prospective teachers are inclined to engage in cyberloafing during distance education, which negatively affects their academic success. However, raising awareness and improving teaching methods could reduce these negative effects.

Keywords: distance education, cyberloafing, pre-service teacher, content analysis

*Araştırma verilerinin toplanması sürecinde görev alan Merve CİHAN'a teşekkür ederim.

**Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, temel Eğitim Bölümü, s_guven@comu.edu.tr

Giriş

Örgüt karmaşık bir sistemdir ve bu karmaşık yapıyı anlamlandırabilmek için davranış kavramını ele almak gerekir. Davranış, insanın gözlenebilir, ölçülebilir, yinelenebilir ve anlatılabilir bilinçli etkinlikleridir (Başaran, 2008). Davranış karmaşık bir olgudur. Her davranış bir uyarıcıya tepki olarak doğar. Örgütsel Davranış insanların çıkarları doğrultusunda bir araya gelerek etkileşim halinde oldukları örgütsel yapılardaki davranışlar ile açıklanabilir. Davranış bilimlerinde örgütsel davranış pozitif ve negatif örgütsel davranış olarak ele alınmaktadır. Toplum yaşamında insanların davranışları birbirini etkilemektedir. Bu etkileme olumlu da olabilir olumsuzda olabilir. İnsanlar varoluşları gereği ortaya çıkan davranışlardan olumlu yönde etkilenerek içinde buldukları kurumda pozitif duygularla çalışarak verimliliği yakalayabilir ya da bunun tam zıttı hislerle içinde bulunduğu kuruma karşı kendini yakın görmeyerek tatminsizlik yaşayabilir. Negatif örgütsel davranış örgütün içinde yer alan bireysel veya toplu olarak ya da örgütün kendisi için negatif-olumsuz sonuçları olacağı motivasyonu tekil çalışan ya da çoğul çalışan tarafından yapılan davranışlardır (Güven, 2022). Küreselleşmeyle toplumun değişime uğraması, teknolojinin sürekli değişim içinde olması örgütlerinde var olduğu çevreyi etkilemektedir. Örgütler, var olabilmek için küreselleşmenin getirdiği yenilikleri takip edip bu değişimlere uyum sağlamalıdır (Güven, 2022). Fakat örgütler var olabilmek için bazı konular örgütlerin varlığını olumsuz etkilemektedir. Bu konulardan biride sanal kaytarmadır. Sanal kaytarma karşımıza negatif örgütsel davranış olarak çıkmaktadır.

Sanal kaytarmanın birçok tanımı yapılmaktadır. İş ortamında çalışan kişilerin mesai saatleri içinde bulunduğu yerin internetinden faydalanarak interneti kişisel amaçları için kullanması örgütlerin sanal kaytarma davranışı olarak tanımlanır. (Lim, 2002) En genel tanımıyla sanal kaytarma çalışma saatleri içinde örgütlerin amaçları dışında şahsi sebeplerle internet kullanımınıdır. Sanal kaytarma bilişim ağlarında verim elde edilmeyen vakit geçirme olarak tanımlanmaktadır (Ugrin vd., 2008). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin zaman içinde hız alarak gelişmesi insanların işlerini kolay kılıp örgütsel verimliliğe katkıda bulunurken örgütsel olarak olumsuz sonuçların doğmasına da neden olmaktadır (Kerse vd., 2016).

Sanal kaytarma davranışları örgütsel yapıların dışında okul ortamına da yayılmıştır. Öğrencilerin derse katılım şekilleri zamanla değişmiştir. Pandemi, bulaşıcı bir hastalığın geniş bir coğrafi alanda ve nüfusun çoğunluğunu etkileyerek hızla yayılması durumunu ifade eder. Tüm dünyayı etkileyen en son pandemi, COVID-19 olarak bilinen yeni koronavirüs hastalığıdır. COVID-19 pandemisi, 2019 yılında ortaya çıkan ve 2020 yılında dünya geneline yayılan bir pandemidir. COVID-19, insanlarda solunum yolu enfeksiyonlarına neden olan SARS-CoV-2 adlı virüsün yol açtığı bir hastalıktır. Pandemi, başlangıçta Aralık 2019'da Çin'in Wuhan şehrinde tespit edilen vakalarla başlamış ve ardından hızla diğer ülkelere yayılmıştır. COVID-19 pandemisi, eğitim sistemleri üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Birçok ülke, salgının yayılmasını engellemek için kapsamlı önlemler almış ve eğitim kurumlarını kapatmıştır. Sınıf ortamlarının fiziksel etkileşimlerini azaltmak için uzaktan eğitime geçilmiştir. Öğrenciler, öğretmenler ve ebeveynler, dijital platformlar aracılığıyla uzaktan eğitime katılmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde eğitime etkiler çeşitli olmuştur. Uzaktan eğitim, öğrencilerin öğrenme sürecinde bazı zorluklar yaşamasına neden olmuştur. İnternet erişimi olmayan veya teknolojik altyapısı sınırlı olan öğrenciler, uzaktan eğitime erişimde güçlükler yaşamıştır (Güven, 2022). Sosyal etkileşimin azalması, öğrencilerin motivasyonunu etkileyebilmiş ve öğretmenlerin öğrencilerini birebir takip etme imkanı sınırlanmıştır. Ayrıca, sınavlar ve ölçme değerlendirme süreçleri de çevrimiçi platformlara taşınmış ve yeni zorluklar ortaya çıkmıştır (Trzcinska, 2020).

Öğrenciler derslere dizüstü bilgisayar, tablet ve akıllı telefon gibi araçlarla internet ağını kullanarak katılmaktadırlar. Bu tür iletişim araçlarının kullanımının artması bu iletişim

araçlarının kullanımını ders içi ve ders dışı etkinliklerin kullanımı olarak ikiye ayırır. Bu durum öğrencilerin dikkatini toplayamamasına neden olur. Öğrenciler birçok durumla aynı anda ilgilenebileceklerini düşünürler ama internete bağlı iletişim araçlarını kullanırken dikkatleri ders dışı durumlara kayar. Uzaktan eğitimde öğrencinin ders araç gereçlerine karşı tutumu elektronik ortamın devreye girmesiyle değişmektedir (Karaman ve Karabey, 2020). Öğrencinin derse karşı olumsuz tutumu onu sanal kaytarmaya sürükleyebilmektedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde örgütsel davranışın negatif örgütsel boyutuyla ilgili birçok araştırma yapıldığı gözlemlenmiştir. Negatif örgütsel davranış kavramı çalışanların istenmeyen, zarar verici ve engelleyici davranışlarını ifade etmektedir. Bu tür davranışlar, çalışma ortamında iş birliğini engelleyebilir, motivasyonu düşürebilir ve örgütün genel performansını olumsuz etkileyebilir (Bakırcıoğlu ve diğ., 2008). Negatif örgütsel davranış, çalışanların iş yerinde istenmeyen, olumsuz ve zarar verici davranışlar sergilemesini ifade eder. Bu davranışlar, örgüt içi ilişkileri olumsuz etkileyebilir, çalışma ortamında stres ve hoşnutsuzluğa yol açabilir ve iş birliğini zayıflatabilir (Akyüz,2013).

Sanal kaytarma ile ilgili araştırmalarda öğretmenlerin sanal kaytarma davranışları ile örgütsel bağlılık düzeyleri (Yıldırım ve Kızılaslan, 2020), öğretmenlerin örgütsel sapma davranışlarının, sanal kaytarma ve örgütsel engeller ile öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişkinin çalışıldığı görülmüştür (Demir ve Aydın, 2019). Öğretmenler, mesleki etik değerlere uygun hareket etme sorumluluğuna sahiptirler. Ancak, bazı öğretmenler arasında örgütsel sapma davranışları, yani kurallara uymama, yolsuzluk, hırsızlık gibi etik dışı eylemler gözlemlenir. Sanal kaytarma, öğretmenlerin dijital platformlarda işle ilgili olmayan aktivitelere yönelmelerini ifade eder. Örneğin, sosyal medya kullanımı, kişisel işlerle ilgilenme, zamanı etkili kullanamama gibi davranışlar, sanal kaytarma olarak değerlendirilebilir. Sanal kaytarma, öğretmenlerin çalışma verimliliğini azaltabilir ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını etkileyebilir (Demir ve Aydın, 2019). Öğrenciler ile ilgili Öğrencilerin sanal kaytarma davranışları ve etkileyen faktörler, günümüzde giderek artan bir öneme sahip olan bir araştırma konusudur. Sanal kaytarma, mesai saatlerinde, kişisel amaçlı internet kullanımını ifade etmektedir Siber kaytarma ya da siber aylaklık şeklinde de ele alınır. Bu alandaki çalışmalar, öğrencilerin sanal kaytarma davranışlarının yaygınlığını, türlerini ve etkilerini anlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu davranışları etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve öğrencilerin sanal kaytarmaya yönelik motivasyonlarının ve düşünce süreçlerinin incelenmesi de önemli bir araştırma alanıdır (Çelik ve Kılıç, 2018).

Sanal kaytarma ile ilgili “uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin görüşler” ile ilgili az çalışma olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu araştırma öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacı ile yapılmıştır. Bu araştırmada öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde gösterdikleri sanal kaytarma davranışları ve öğrencilerin sanal kaytarmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın alt amaçları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Öğretmen adaylarının interneti kullanma nedenleri nelerdir?
- Akıllı telefon kullanma sıklığı sanal kaytarmayı nasıl etkiler?
- Öğretmen adaylarının uzaktan eğitim sürecinde derslerin etkililiği hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Uzaktan eğitim sürecinde derslerin daha aktif geçmesi için öğrenciler neler yapmalıdır?
- Uzaktan eğitim sürecinde derslerin daha aktif geçmesi için öğretim elemanlarına düşen roller nelerdir?
- Öğretmen adaylarının “sanal kaytarma” hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Öğretmen adayları uzaktan eğitim sürecinde girdikleri derslerde neden sanal kaytarma yapmaktadırlar?

- Öğretmen adayları hangi sanal kaytarma davranışlarını sergilemektedirler?
- Öğretmen adayları sanal kaytarma önüne geçmek adına için neler yapmalıdır?

Yöntem

Bu araştırmada, öğretmen adaylarının uzaktan eğitim sürecindeki sanal kaytarma davranışları nitel yöntem ve durum çalışması deseni kullanılarak incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi, bireylerin deneyimlerini derinlemesine anlamayı ve bu deneyimlerin arkasındaki sebepleri ortaya koymayı amaçlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Durum çalışması ise belirli bir olgunun veya grubun kapsamlı bir şekilde analiz edilmesini sağlayan, bağlama dayalı bir araştırma desenidir (Merriam, 2009).

Araştırmanın Çalışma Grubu ve Örneklemi

Örnekleme türü, araştırma yapılacak konu, popülasyonun yapısı, zaman ve kaynak sınırlamaları gibi birçok faktöre bağlı olarak seçilir. Her örnekleme türünün avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır ve araştırmacının amacına, popülasyona ve veri toplama sürecine göre en uygun örnekleme yöntemi seçilir. Bu araştırmada Kolay ulaşılabilir veya Elverişli Örnekleme kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir veya elverişli örnekleme tamamen mevcut olan, ulaşması hızlı ve kolay olan ögelere dayanır (Patton, 2005). Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim-öğretim yılında bir devlet üniversitesinin Temel Eğitim Bölümünde öğrenim gören 52 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada verilere ulaşmak için, araştırmacı tarafından Google form şeklinde hazırlanmış açık uçlu sorulardan oluşan bir ölçme aracı uygulamasından yararlanılmıştır. Pilot uygulama eğitim fakültesinde farklı anabilim dalında öğrenim gören 10 son sınıf öğretmen adayına uygulanmıştır. Veri toplama aracı geçerlik ve güvenilirlik için alan uzmanlarına incelenilerek dil yönünden kontrol edilmiş Miles ve Huberman formülü dahilinde sınanmıştır. Anketin uygulaması çevrimiçi-online şekilde yapılmıştır. Bu süreçte katılımcılar 2 bölümden oluşan ölçme aracını cevaplandırmışlardır. 1. bölümde kişisel bilgiler, 2. bölümde konuya ilişkin sorular yer almıştır.

Verilerin Analizi Geçerlik ve Güvenirliğin Sağlanması

Araştırmada toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle bulgulaştırılmıştır. İçerik analizi, araştırma sürecinde metin veya içeriklerin sistematik bir şekilde incelenmesi ve anlamlandırılması sürecidir. Bu analiz yöntemi, metinlerdeki desenleri, temaları, kavramları, duyguları, söylemleri veya diğer önemli unsurları belirlemek için kullanılır. İçerik analizi esnasında araştırmanın amacına hizmet edecek şekilde ana temalar ve verilen cevaplarla ilgili olarak alt temalar oluşturulmuştur. Araştırma kapsamında araştırma amaçlarına uygun olarak nitel yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır İçerik analizi, bir metnin veya içeriğin yapısal ve semantik özelliklerini inceleyen bir yöntemdir. Bu analiz, metnin içeriğini anlamak, trendleri belirlemek, duygusal tonu tespit etmek ve kullanıcı tepkilerini değerlendirmek gibi çeşitli amaçlarla kullanılabilir (Loomis ve diğ, 2021). Analiz aşamasında MAXQDA 2020 paket programı kullanılarak sistematik kodlamalar yapılmış, veriler arası ilişki kaybı en az düzeye indirgenmiştir.

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirlik ölçütleri, elde edilen bulguların doğruluğunu ve tutarlılığını sağlamak amacıyla dikkatle ele alınmıştır. Geçerlik açısından, araştırma sorularının açık uçlu formatta hazırlanması, katılımcıların görüşlerini derinlemesine ve özgürce ifade etmelerine olanak tanımıştır. Ayrıca, verilerin içerik analiz yöntemiyle MAXQDA 2020 yazılımı kullanılarak analiz edilmesi, bulguların sistematik ve objektif bir şekilde sınıflandırılmasına yardımcı olmuştur. Böylece, öğretmen adaylarının sanal kaytarma

davranışları ve bu davranışların öğrenme süreçlerine etkileri hakkında geçerli ve kapsamlı bir veri seti elde edilmiştir. Güvenilirlik açısından, araştırmanın nitel veri toplama ve analiz süreci, araştırmacı tarafından titizlikle yürütülmüş ve farklı araştırmacılar tarafından yapılan analizlerin paralel sonuçlar vermesi sağlanmıştır. Ayrıca, verilerin analizinde kullanılan MAXQDA yazılımının sunduğu kodlama ve sınıflandırma imkanları, araştırma bulgularının tutarlı ve güvenilir olmasına katkı sağlamıştır. Araştırmanın bulguları, çalışma grubunun genel görüşleriyle paralellik göstermekte olup, bu da araştırmanın güvenilirliğini desteklemektedir. Sonuç olarak, araştırmanın hem geçerlik hem de güvenilirlik açısından sağlam bir temele dayandığı söylenebilir.

Bulgular

Öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin görüşleri belirlemek için yapılan bu çalışmada ulaşılan bulgular aşağıda sıralanmıştır. Sanal kaytarmaya ilişkin görüşlerin belirlenmesine yönelik 10 farklı ana tema belirlenmiştir. Ana temaların içerisinde yer alan alt temaların ifade edilme düzeyi sayısal ifadelerle sunulmuştur.

Katılımcıların Kişilik Özelliklerine Yönelik Bulgular

Öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin kişisel özellikleri ile ilgili görüşler “kişisel özellikler” şeklinde belirlenen ana kategori altında toplanmıştır. Sorulara yönelik cevapların incelenmesi sonucu bu kapsamda belirlenen alt temalar, görüşleri ifade eden frekans ve yüzde değerleri Tablo 1’deki gibidir.

Tablo 1. Katılımcıların Kişisel Özelliklerine Yönelik Bulgular

Kişisel Özellikler	Frekans	%
Kendinden Önce Başkasını Düşünen, Sempatik, Nazik, Alçakgönüllü, Esnek, Cömert	27	30,3
Sosyal, Girişken, Kendine Güvenen, Samimi, Neşeli	20	22,5
Kararlı, Başarı Odaklı, Planlı, Güven Veren	19	21,4
Yeniliklere Açık, Geniş Hayal Gücüne Sahip, Entelektüel, Maceracı, Zeki, Bağımsız	13	14,6
Düşünebilen, Cesur		
Gergin, Kaygılı, Karamsar, Güvensiz	10	11,2
TOPLAM	89	100

Tablo 1 incelendiğinde “kişisel özellikler” ana teması ile ilişkilendirilen toplam 5 alt temanın bulunduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının kişisel özelliklerini açıkladığı ve kişisel özelliklerine göre tanımlamalar yaptığı görüşler incelendiğinde belirlenen boyutlar arasından sıklıkla “Kendinden Önce Başkasını Düşünen, Sempatik, Nazik, Alçakgönüllü” alt temasına değinildiği görülmüştür. Yoğun olarak ifade edilen diğer özellikler incelendiğinde öğretmen adayları; “Esnek, Cömert” ve “Sosyal, Girişken, Kendine Güvenen, Samimi, Neşeli” kişiliklere sahip olduğu yönündeki alt temalara vurgu yapmıştır.

Katılımcıların İnterneti Kullanma Nedenlerine Yönelik Bulgular

Öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin interneti kullanma nedenlerine ilişkin görüşler “İnterneti kullanma nedenleri” şeklinde belirlenen ana kategori altında toplanmıştır. Sorulara yönelik cevapların incelenmesi sonucu bu kapsamda belirlenen alt temalar, görüşleri ifade eden frekans ve yüzde değerleri Tablo 2’deki gibidir.

Tablo 2. Katılımcıların İnterneti Kullanma Nedenlerine Yönelik Bulgular

İnterneti Kullanma Nedenleri	Frekans
Whatsapp	47
Instagram	45
Çevirim İçi Alışveriş	41
Şarkı Dinleme	40
Film İzleme	38
Çevirim İçi Sohbet	30
Akademik Araştırma Yapma	30
Ödev İndirme	27
Haber Sitelerini Takip Etme	27
Twitter	25
Amaçsız Olarak İnternette Dolaşma	25
Film ya da Şarkı İndirme	12
Blog Sayfalarında Zaman Geçirme	12
Çevirim İçi Kitap ya da Dergi Okuma	10
Forumlara Bakma	8
Çevirim İçi Oyun Oynama	7
Facebook	3
TOPLAM	427

Tablo 2 incelendiğinde “interneti kullanma nedenleri” ana teması ile ilişkilendirilen toplam 17 alt temanın bulunduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının interneti kullanma nedenlerini açıkladığı ve interneti kullanma nedenlerine göre tanımlamalar yaptığı görüşler incelendiğinde belirlenen boyutlar arasından sıklıkla “Whatsapp” alt temasına değinildiği görülmüştür. Yoğun olarak ifade edilen diğer özellikler incelendiğinde öğretmen adaylarının interneti kullanma nedenlerinde “Instagram” ön plana çıkmaktadır. “çevrim içi alışveriş” ve “şarkı dinleme” birbirine çok yakın boyutta ele alınmıştır.

Katılımcıların Akıllı Telefon Kullanma Sıklığına Yönelik Bulgular

Öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin akıllı telefon kullanma sıklığı ile ilgili görüşler “Akıllı telefon kullanma sıklığı” şeklinde belirlenen ana kategori altında toplanmıştır. Sorulara yönelik cevapların incelenmesi sonucu bu kapsamda belirlenen alt temalar, görüşleri ifade eden frekans ve yüzde değerleri Tablo 3’deki gibidir.

Tablo 3. Katılımcıların Akıllı Telefon Kullanma Sıklıklarına Yönelik Bulgular

Akıllı Telefon Kullanma Sıklığı	Frekans
1 – 3 Saat	19
4 – 6 Saat	17
7 – 10 Saat	14
10 Saat ve Üzeri	2
TOPLAM	52

Tablo 3 incelendiğinde “akıllı telefon kullanma sıklığı” ana teması ile ilişkilendirilen toplam 4 alt temanın bulunduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının akıllı telefon kullanma sıklığını açıkladığı görüşler incelendiğinde belirlenen boyutlar arasından sıklıkla “1-3 saat” alt temasına değinildiği görülmüştür. Yoğun olarak ifade edilen diğer özellikler incelendiğinde öğretmen adaylarının akıllı telefon kullanma sıklığı “4-6 saat” olarak ön plana çıkmaktadır.

Katılımcıların Uzaktan Eğitim Sürecinin Verimliliğine İlişkin Görüşlere Dair Bulgular

Öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin uzaktan eğitim sürecinin verimliliği ile ilgili görüşler “Akıllı telefon kullanma sıklığı” şeklinde belirlenen ana kategori altında toplanmıştır. Sorulara yönelik cevapların incelenmesi sonucu bu kapsamda belirlenen alt temalar, görüşleri ifade eden frekans ve yüzde değerleri Tablo 4’deki gibidir.

Tablo 4. Uzaktan Eğitim Sürecinin Verimliliği Temasına İlişkin Bulgular

Uzaktan Eğitim Sürecinin Verimliliği	Frekans
Verimli Değil	45
Dikkat/Odaklanma Eksikliği	13
Ortam Koşulları	8
Donanım/Bağlantı Eksikliği	7
Etkileşim/İletişim Eksikliği	4
Motivasyon Eksikliği	4
Plan/Disiplin Eksikliği	4
Eşit Katılım Eksikliği	2
Uygulama Eksikliği	1
Ders İçeriği	1
Farklı İş/Uğraş	1
Kısmen Verimli	7
Verimli	6
Tekrar Etme Olanığı	2
Zaman Tasarrufu	2
Güvenli Alan	1
TOPLAM	58

Tablo 4 incelendiğinde “uzaktan eğitim sürecinin verimliliği” ana teması ile ilişkilendirilen toplam 3 alt temanın bulunduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının uzaktan eğitim sürecinin verimliliğini açıkladığı görüşler incelendiğinde belirlenen boyutlar arasından büyük bir kararlılıkla “verimli değil” alt temasına değinildiği görülmüştür. Verimli değil al temasının içeriğini büyük bir çoğunlukla “dikkat/odaklanma eksikliği” oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının bu tema içerisinde öne çıkan “Verimli Değil” alt boyutuna ilişkin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

K50: “Hayır, verim alamıyorum. Odaklanamıyorum derslere, dikkatim çok çabuk dağılıyor. Evde olduğumuz için sürekli bir şey oluyor. Masa başına geçmek, odanın sessiz olması bile bazen mümkün olmayabiliyor.”

K46: “Kesinlikle verimli bulmuyorum. Çünkü ders esnasında dikkatim çok çabuk dağılıyor; hatta bazen derslere girmek bile istemiyorum.”

K37: “Hayır bulmuyorum. Yüz yüze eğitim benim için daha verimli ve daha çok odaklanma fırsatı sunuyor.”

K16: “Hiç verimli bulmuyorum çünkü sınıftaki gibi etkili olmadığını düşünüyorum. Bilgisayar başında otururken çok sıkılıyorum ve dersten bir şekilde kopuyorum, odaklanamıyorum. Bu sebeple derslere canlı girmeyip sonradan tek seferde izliyorum. Aynı zamanda çalışıyorum. Çalışırken aynı esnada derse girmem zaten mümkün değil.”

K42: “Bulmuyorum. Çünkü etkili bir biçimde iletişim, etkileşim kurulamadığını düşünüyorum. Okul ortamı olmadığından dolayı odaklanmakta da güçlük çekiyorum.

K27: Hayır. Elbistanlıydım her şeyimi kaybettim. Şuan derslere katılamıyorum. Verimli bulmuyorum.

K12: Hem verimli diyeceğim hem de verimli değil. Ayrı ayrı değerlendiriyorum ister istemez. Sınıf ortamı yaşanmadığı için verimlilik alamıyorum ama dersleri sonradan izleyip not almakta bana avantaj sağlıyor.

K30: Hayır bulmuyorum çünkü uzaktan eğitimde internet ve bağlantı problemleri nedeniyle herkes aynı oranda derse katılamıyor ve karşılıklı iletişim sıkıntılı ve sınırlı oluyor. Ayrıca odaklanmakta zorluk çekiliyor.

K20: Hayır bulmuyorum çünkü sürekli bir internet problemi yaşıyor ve sürekli ders kesiliyor.

K6: Ders kayıtlarını tekrar dinlemek açısından verimli buluyorum çünkü kaçırdığım yeri tekrar edebiliyorum ama dikkat ve odaklanma açısından verimsiz buluyorum

K13: Evet verimli. Çünkü okul olduğunda yol vs fazladan zaman kaybettiriyor. Okulda ders araları çok uzun, oldukça fazla zaman kaybı oluyor yine. Online olduğunda böyle bir durum olmadığı için artan zamanları daha verimli kullanıyorum. Kpssye hazırlandığım için ek zamanım oluyor.

Katılımcıların Uzaktan Eğitim Sürecinde Derslerin Etkililiğine İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin uzaktan eğitim sürecinde derslerin etkililiğine ilişkin görüşler “Uzaktan Eğitim Sürecinde Derslerin Etkililiği” şeklinde belirlenen ana kategori altında toplanmıştır. Sorulara yönelik cevapların incelenmesi sonucu bu kapsamda belirlenen alt temalar, görüşleri ifade eden frekans ve yüzde değerleri Tablo 5’deki gibidir.

Tablo 5. Uzaktan Eğitim Sürecinde Derslerin Etkililiği Temasına İlişkin Bulgular

Uzaktan Eğitim Sürecinde Derslerin Etkililiği	Frekans
Etkili Değil	37
Dikkat/Odaklanma Eksikliği	8
Ortam Koşulları	3
Etkileşim Eksikliği	3
Esnek Katılım	3
Kısa Süreli Olma	2
Kahçı Öğrenme Eksikliği	1
Donanım/Bağlantı Eksikliği	1
Kısmen Etkili	10
Yöntem/Teknik Kullanımı	2
Uygulama Eksikliği	1
Etkili	8
Etkin/Anlaşılır Olma	2
Tekrar Etme Olanağı	1
TOPLAM	55

Tablo 5 incelendiğinde “uzaktan eğitim sürecinde derslerin etkililiği” ana teması ile ilişkilendirilen toplam 3 alt temanın bulunduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının uzaktan eğitim sürecinin verimliliğini açıkladığı görüşler incelendiğinde belirlenen boyutlar arasından büyük bir kararlılıkla “etkili değil” alt temasına değinildiği görülmüştür. Verimli değil al temasının içeriğini büyük bir çoğunlukla “dikkat/odaklanma eksikliği” oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının bu tema içerisinde öne çıkan “Etkili Değil” alt boyutuna ilişkin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

K49: “Etkili olduğunu düşünmüyorum çünkü öğrencilerin odakları derste olmuyor evde olduklarından dolayı.”

K31: “Bazı derslerimden çıktığımda eğlendiğimi, güldüğümü ve yeni şeyler öğrendiğimi düşünüyorum. Ardından ders tekrarı yapmak istiyorum ama bazı derslerimde de ders anında dikkatim çok fazla dağınık oluyor.”

K9: “Maalesef kötü. Sınıf etkileşimi hiç yok. Bazı hocalar kendi kendine anlatıp bitiriyor dersi. Bazıları bize anlattırıyor konuları. Kameraların açık olmaması her ne kadar olumsuz bir durum olsa da, şahsen pandemi döneminde de yaşadığım için biliyorum, kendi kameramı açtığım zaman derse odaklanamam. Sürekli görünmemesi gereken bir şey var mi diye kontrol ederim. Nasıl görünüyorum diye bakarım ve dikkatim dağılır.”

K47: “Derslerin ortam özelliklerinden dolayı çok etkili olduğunu düşünmüyorum. Belli saatten sonra ekrana bakmak yoruyor. Yüz yüze eğitimde sınıfta etkin olarak etkinlikler, sunumlar yaparken uzaktan eğitimde böyle bir şansımız yok. Bu nedenlerden dolayı dersler etkili geçmiyor.”

K48: “Kuramsal uygulamalı dersler etkili değil. Sınıf ortamından uzak kaldıkça verim düşüyor.”

K20: “Çok bir etkisi yok bence çünkü herkes slayttan okuyup geçiyor. Etkileşim olmamış oluyor.”

K42: “Kameralarımızın açıldığı, öğrenci olarak bizlerin de fikirlerini belirterek sürece aktif katılım sağladığımız online dersler bir nebze de olsa güzel geçiyor. Onun dışında uzun slaytların okunması olumsuz geri dönüş sağlıyor.”

K36: “Özellikle uygulama gereken derslerin pek etkili olduğunu düşünmüyorum. Çünkü iletişimin yüz yüze olması daha sağlıklı oluyor.”

Katılımcıların Uzaktan Eğitim Sürecinde Aktif Ders Önerilerine İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin uzaktan eğitim sürecinde aktif ders önerilerine ilişkin görüşler “Uzaktan Eğitim Sürecinde Aktif Ders Önerileri” şeklinde belirlenen ana kategori altında toplanmıştır. Sorulara yönelik cevapların incelenmesi sonucu bu kapsamda belirlenen alt temalar, görüşleri ifade eden frekans ve yüzde değerleri Tablo 6’daki gibidir.

Tablo 6. Uzaktan Eğitim Sürecinde Aktif Ders Önerileri Temasına İlişkin Bulgular

Uzaktan Eğitim Sürecinde Aktif Ders Önerileri	Frekans
Öğretim Elemanı	56
Aktif Katılımı Sağlama	18
Materyal Kullanımı	9
Yöntem/Teknik Kullanımı	8
Zorunlu Katılımı Sağlama	6
Esnek Ortam Sunma	5
Güncel Etkinlik Uygulamaları	5
Yüksek İletişim Becerisi	4
Dengeli Ödev Dağılımı	1
Öğrenci	55
Düzenli/Aktif Katılım	37
Donanım Bilgisi ve Kullanımı	5
Planlı Çalışma	5
Derse Hazırlıklı Olma	3
Ders İşlenişine Katkıda Bulunma	3
Etkileşim Kurma	1
Uygun Ortam ve Koşulların Kullanımı	1
TOPLAM	111

Tablo 6 incelendiğinde “Uzaktan Eğitim Sürecinde Aktif Ders Önerileri” ana teması ile ilişkilendirilen toplam 2 alt temanın bulunduğu görülmektedir. Öğretim elemanı ile ilgili olana alt temada “Öğretim Elemanı” alt teması ile ilgili görüşler incelendiğinde belirlenen boyutlar arasından “aktif katılımı sağlama” teması ile ilgili görüşlerin yoğunlaştığı görülmektedir. “Öğrenci” alt teması ile ilgili görüşler incelendiğinde belirlenen boyutlar arasından “düzenli/aktif katılım” teması ile ilgili görüşlerin yoğunlaştığı görülmektedir. Öğretmen adaylarının bu tema içerisinde öne çıkan “Aktif Ders Önerileri Öğretim Elemanı” ve “Aktif Ders Önerileri Öğrenci” alt boyutuna ilişkin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

K52: “Etkileşimli bir şekilde ders işlenmeli. Sadece slayt okunmasını faydalı bulmuyorum. Sonuçta o slaytta yazanları biz de okuyabiliyoruz. Hocanın okumasına ne gerek var?”

K48: “Slayt okuyup geçmemeli. Derste öğrenciyi aktif tutmak için rastgele kişilere sorular sormalı, katılımı sağlamak için ders içi katılım puanları verilmeli.”

K45: “Etkili olabilecek ders materyalleri hazırlamak. Derse katılımı teşvik etmek. Kamerasını açarak varlığını hissettirmek.”

K41: “Dersi daha eğlenceli hale getirmek. Monoton olmamak. Öğrencilerin fikirlerini önemsemek. Önceden not paylaşmak.”

K26: “Ders saatlerinin çok erken olmaması. Derslerde tek düzeliğin dışına çıkılması. Uzun slaytlar okunmaması. Konu da konuşulsa dersin çok fazla uzamaması.”

K16: “Slaytları okumak yerine farklı alternatifler bulunmalı, okunduğunda hem ders sıkıcı hale geliyor hem de aynı slaytı ben sonradan okuyup anlayabiliyorum ve derse girmemin bir mantığı

olmuyor. Ders dakikası çok aşılmamalı, bilgisayar başında oturup dinlediğimizde belli bir süreden sonra kopuyoruz.”

K6: “Öğrencilerin derse katılımı için ufak ödevler vermek, öğrencilere fikir sormak, sunum harici ders materyalleri sunmak, sadece sunumdan ders işlenmemesi vb.”

K4: “Fazla ödev verilince bazen zor durumda kalıyorum. Çünkü insanlardan ödev için bilgisayar aramak zorunda kalıyorum. Sunumları biz yaptığımız zaman hiçbir şey anlamıyorum. Öğretmen dışında arkadaşım sunum anlatınca asla odaklanamıyorum. Bence sunum vermek hiç verimli olmuyor.”

K11: “Konuyu öğrencinin anlayabileceği şekilde anlatılması, soru sormak, beyin fırtınası ve öğrencinin fikirlerini de almak, aktif katılımı sağlamak.”

K31: “Ben derse katılım gösteren öğrencilerin motive edilmesi ve ödüllendirilmesi taraftarıyım. Tabi ki derse devam zorunluluğu olmasa bile herkes derse katılım göstermeli ama göstermeyenlerin de bir fark olması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca haftalık ödevlendirmeler yapılabilir. Ders anında soru sorulup cevabı ders bitiminde istenebilir.”

K15: “Derse aktif katılım, interaktif bir ders olması için ders içi katılım.”

K9: “Ders sohbet havasında olmalı ve araştırma ödevleri verilip kendi kendimize öğrenmemiz sağlanmalıdır. Ancak araştırma ödevlerinin sisteme yüklenmesi ve hocaya teslim edilmesi durumu öğrenciyi strese sokmaktadır ve sürenin dar olması yüzünden bence öğrenmeler olumsuz etkilenir. Çünkü yetiştiremediğinde birçok öğrenci kopyala yapıştır mantığına gidiyor. Böylece öğrenemiyor konuyu.”

K13: “Sınıf içi ortamı canlı tutmak için öğrenciler kameraları açabilir. Bu oldukça etkili olacaktır.”

K32: “Öğrencilerin en başta iyi bir iradeye sahip olmaları gerekir. Bu iradeyi sonradan fark edip plan yaparak ve aktif olarak kullanmak da bizim elimizde.”

Katılımcıların Sanal Kaytarma Kavramına Yönelik Zihinsel İmgelerine İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin sanal kaytarma kavramına yönelik zihinsel imgeler ile ilgili görüşler “Sanal Kaytarma Kavramına Yönelik Zihinsel İmgeler” şeklinde belirlenen ana kategori altında toplanmıştır. Sorulara yönelik cevapların incelenmesi sonucu bu kapsamda belirlenen alt temalar, görüşleri ifade eden frekans ve yüzde değerleri Tablo 7’deki gibidir.

Tablo 7. Sanal Kaytarma Kavramına Yönelik Zihinsel İmgeler Temasına İlişkin Bulgular

Sanal Kaytarma Kavramına Yönelik Zihinsel İmgeler	Frekans
Derse Katılım Göstermeme	21
Amaç Dışı Web Kullanımı	8
Farklı Sanal Ortamda Bulunma	7
Sosyal Medya Kullanımı	6
Kişisel/Teknolojik Amaçlar	4
Tembellik	3
Erteleme	3
Boş/Verimsiz Zaman	3
Farklı İlgili Alanları	3
Gerçek Yaşamdan Uzaklaşma	2
TOPLAM	60

Tablo 7 incelendiğinde “sanal kaytarma kavramına yönelik zihinsel imgeler” ana teması ile ilişkilendirilen toplam 10 alt temanın bulunduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının sanal kaytarma kavramına yönelik zihinsel imgeler ile ilgili görüşler incelendiğinde belirlenen boyutlar arasından büyük bir kararlılıkla “derse katılım göstermeme” alt temasına değinildiği görülmüştür. Öğretmen adaylarının bu tema içerisinde öne çıkan “Derse Katılım Göstermeme” alt boyutuna ilişkin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

K36: “Uzaktan, bilgisayar ortamından yapılan etkinliklere katılım sağlamaktan kaçmak. Bu etkinlikleri ikinci plana atmak ya da katılır gibi görünmek.”

K31: “Bence sanal kaytarma online derslere senkron olarak katılmamak. Dersi derste dinlememek, ardından asenkron olarak dersin kaydını dinleyerek dersten kaytarmak anlamına geldiğini düşünüyorum.”

K2: “Online dersleri önemsiz görüp girmemek. Onun yerine saatlerce youtube, instagramda takılmak vb.”

K30: “Sanal olarak katılmamız gereken bir ders veya yapmamız gereken bir iş yerine interneti kişisel olarak kullanmak.”

K5: “Bilgi ve iletişim araçlarının iş dışı amaçlarla kullanılması.”

K43: “Teknolojik araçların amaçları dışında kullanımı olabilir.”

K39: “Sanal kaytarma, bireyin yapması gereken görevleri yapmayıp farklı bir sanal ortamda boşa vakit geçirmesi olabilir.”

K16: “Sanal alanda olması gerekilen yerde olmayıp o işin dışında farklı bir sanal ortamda bulunma. Örneğin; online ders esnasında online alışveriş yapma ya da sosyal medyada dolaşma.”

K4: “Sanal kaytarma, olunması gereken sanal ortam yerine başka bir sanal ortamda vakit geçirmek, ilgilenmek olabilir.”

K23: “Sosyal medya kullanımının tüm günlük faaliyetlerin önüne geçmesidir.”

K1: “Online dersleri önemsiz görüp girmemek. Onun yerine saatlerce youtube, instagramda takılmak vb.”

Katılımcıların Uzaktan Eğitim Sürecinde Sanal Kaytarma Yapılma Durumu İle İlgili Görüşlere İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının uzaktan eğitim sürecine sanal kaytarma yapılma durumuna ile ilgili görüşler “Uzaktan Eğitim Sürecinde Sanal Kaytarma Yapılma Durumu” şeklinde belirlenen ana kategori altında toplanmıştır. Sorulara yönelik cevapların incelenmesi sonucu bu kapsamda belirlenen alt temalar, görüşleri ifade eden frekans ve yüzde değerleri Tablo 8’deki gibidir.

Tablo 8. Uzaktan Eğitim Sürecinde Sanal Kaytarma Yapılma Durumu Temasına İlişkin Bulgular

Uzaktan Eğitim Sürecinde Sanal Kaytarma Yapılma Durumu	Frekans
Yapıyorum	37
Odaklanma Sorunu	13
Ortam Özellikleri	7
Acil Durumlar	5
Motivasyon Eksikliği	4
Bağlantı Sorunu	2
İçsel Denetim Eksikliği	1
Yapmıyorum	19
TOPLAM	56

Tablo 8 incelendiğinde “uzaktan eğitim sürecinde sanal kaytarma yapma durumu” ana teması ile ilişkilendirilen toplam 2 alt temanın bulunduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının uzaktan eğitim sürecinde sanal kaytarma yapma durumu ile ilgili görüşler incelendiğinde belirlenen boyutlar arasından büyük bir kararlılıkla “Yapıyorum” alt temasına değinildiği görülmüştür. Öğretmen adaylarının bu tema içerisinde öne çıkan “Yapıyorum” alt boyutuna ilişkin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

K45: “Maalesef ister istemez yapmak zorunda kalıyorum. Dersten hiçbir verim alamadığım için aklım başka şeylere kayıyor.”

K42: “Bazen derse tam olarak odaklanamadığım durumlarda gelen bir mesaja veya sosyal medya bildirimine bakma eğilimim olabiliyor.”

K30: “Bazen yapıyorum çünkü o an bir işim çıkmış olabiliyor veya bağlantı problemim olunca dinlediğimi anlayamıyorum. Bazen de odaklanamadığım ve sıkıldığım için katılmıyorum.”

K16: “Evet yapıyorum, çünkü birçok derste slayt üzerinden anlatım yapıyor ve ders sıkıcı hale geliyor. Ders slayt üzerinden değilse dinlemeye özen gösteriyordum, dikkatimi verebiliyordum.”

K52: “Bazen yapıyorum. Bir plan yaptıysam devamlılığı takip edilmeyen dersin gününe getirip daha sonra derse dinleyebiliyorum veya ödev yapmam gerekiyorsa diğer ders arkadan açıkken ödevimi yaptığım olmuştur.”

K4: “Bazen hasta oluyoruz ders açık iken uzanarak dinliyorum ya da bulaşık yıkarken ders dinliyorum eğer bu sanal kaytarma ise dürüst olmak gerekir evet.”

K10: “Bazen yapıyorum çünkü o an bir işim çıkmış olabiliyor veya bağlantı problemim olunca dinlediğimi anlayamıyorum. Bazen de odaklanamadığım ve sıkıldığım için katılmıyorum.”

K4: “Bazen hasta oluyoruz ders açık iken uzanarak dinliyorum ya da bulaşık yıkarken ders dinliyorum eğer bu sanal kaytarma ise dürüst olmak gerekir evet.”

K25: “Bazen isteksiz oluyorsun ya da bir arkadaşın dışarı çağırıyor. Oyun oynuyorsun vs.”

K39: “Yapmıyorum. Çünkü kaytarmak için zaten vaktim var. Yapacağım tek şey kpss çalışmak ve derse girmek onu da yapayım bir zahmet diye düşünüyorum.”

K35: “Yapmamaya çalışıyorum arada telefonuma bakarım saat için. Bir de bildirim gelmiş mi diye.”

K31: “Bu zamana kadar olan süreçte hastane ile ilgili durumum olması dışında derslerimden hiç kaytarma yapmadım. Zaten şu anki önceliğimiz derslerimiz ve girmemin zorunlu olduğunu düşünüyorum.”

K3: “Hayır, yapmıyorum. Çünkü dersleri düzenli takip ediyorum. Sonrasında ders kayıtlarını izleyip zaman kaybetmektense zamanında dinlemeyi daha mantıklı buluyorum.”

Katılımcıların Sanal Kaytarma Olarak Nitelendirdiği Davranışlara İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının sanal kaytarma olarak nitelendirilen davranışlar ile ilgili görüşler “Sanal Kaytarma Olarak Nitelendirilen Davranışlar” şeklinde belirlenen ana kategori altında toplanmıştır. Sorulara yönelik cevapların incelenmesi sonucu bu kapsamda belirlenen alt temalar, görüşleri ifade eden frekans ve yüzde değerleri Tablo 9’deki gibidir.

Tablo 9. Sanal Kaytarma Olarak Nitelendirilen Davranışlar Temasına İlişkin Bulgular

Sanal Kaytarma Olarak Nitelendirilen Davranışlar	Frekans
Derse Girmeme	18
Sosyal Medya Kullanımı	13
Ders Dışı Web Ortamlarında Bulunma	7
Çevirim İçi Oyun Oynama	2
TOPLAM	40

Tablo 9 incelendiğinde “Sanal Kaytarma Olarak Nitelendirilen Davranışlar” ana teması ile ilişkilendirilen toplam 4 alt temanın bulunduğu görülmektedir. Sanal kaytarma olarak nitelendirilen durumlar ile ilgili görüşler incelendiğinde belirlenen boyutlar arasından büyük bir kararlılıkla “derse girmeme” alt temasına değinildiği görülmüştür. Yoğun olarak ifade edilen diğer özellikler incelendiğinde öğretmen adayları; “Sosyal Medya Kullanımı” yönündeki alt temalara vurgu yapmıştır. Öğretmen adaylarının bu tema içerisinde öne çıkan “Sanal Kaytarma Olarak Nitelendirilen Davranışlar” ana temasına ilişkin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

K44: “Yatakta derse giriyorum. Bu bence olmaması gereken bir şey. Dersi açık bırakıp çalıştığım için dinleyemiyorum bazen. Derse katılmamış oluyorum.”

K26: “Online derslere girmemek. Girdiğimde sıkıcı gelince telefonla ilgilenmek. Sosyal medyaya giriyorum.”

K30: “Ders esnasında derse girememek veya dersin bir kısmında dersten çıkmak.”

K16: “Online derslere girmemek. Girdiğimde sıkıcı gelince telefonla ilgilenmek. Sosyal medyaya giriyorum.”

K2: “Ders esnasında nedensizce sosyal medya hesaplarımı kontrol edip geri çıkıyorum çok kısa, saniyelik bir davranış oluyor fakat edim gidiyor.”

K45: “Derslere telefondan girdiğimde ders anlatılırken sosyal medya hesaplarından gelen bildirimlere tıklıyorum ve ipin ucu burada kaçıyor.”

K8: “Ders saatinde telefonda başka bir işle meşgul oluyorum, instagrama giriyorum.”

K10: “Bazen ders çalıştığım zamanlar telefonu elime aldığım da dakikalarca internette dolandığımı fark ediyorum.”

K40: “Dersi açtığımda sıkılabiliyorum. Bu gibi durumlarda dinleyemiyorum başka sitelere bakıyorum.”

Katılımcıların Sanal Kaytarma Davranışlarını Önlemeye Yönelik Tedbirlere İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının sanal kaytarma davranışlarını önlemeye yönelik tedbirler ile ilgili görüşler “Sanal Kaytarma Davranışlarını Önlemeye Yönelik Tedbirler” şeklinde belirlenen ana kategori altında toplanmıştır. Sorulara yönelik cevapların incelenmesi sonucu bu kapsamda belirlenen alt temalar, görüşleri ifade eden frekans ve yüzde değerleri Tablo 10’deki gibidir.

Tablo 10. Sanal Kaytarma Davranışlarını Önlemeye Yönelik Tedbirler Temasına İlişkin Bulgular

Sanal Kaytarma Davranışlarını Önlemeye Yönelik Tedbirler	Frekans
Motivasyon ve Odaklanma Çalışmaları	13
Uygun Plan ve Zaman	10
Donanım Özelliklerini Düzenleme	9
Sosyal Medya Sınırlamaları	3
Empati Kurma	1
TOPLAM	36

Tablo 10 incelendiğinde “Sanal Kaytarma Davranışlarını Önlemeye Yönelik Tedbirler” ana teması ile ilişkilendirilen toplam 5 alt temanın bulunduğu görülmektedir. Sanal Kaytarma Davranışlarını Önlemeye Yönelik Tedbirler ile ilgili görüşler incelendiğinde belirlenen boyutlar arasından büyük bir kararlılıkla “Motivasyon ve Odaklanma Çalışmaları” alt temasına değinildiği görülmüştür. Yoğun olarak ifade edilen diğer özellikler incelendiğinde öğretmen adayları; “Uygun Plan ve Zaman” yönündeki alt temalara vurgu yapmıştır. Öğretmen adaylarının bu tema içerisinde öne çıkan “Sanal Kaytarma Davranışlarını Önlemeye Yönelik Tedbirler” ana temasına ilişkin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

K22: “Defterimi kalemimi önüme alıp odaklanmaya çalışıyorum öğretmenin söylediklerini not tutmaya çalışıyorum.”

K30: “O anki durumuma göre değişiyor. Eğer arkadaşlarım derse katıldıysa ben de katılmak için kendimi motive etmeye çalışıyorum.”

K50: “Öğretmene, derse odaklanmaya çalışıyorum ya da bilgisayardan girip ders esnasında telefonu yanımda bırakmıyorum.”

K24: “Derslere girmeye çalışıyorum çünkü eğer birikirse çalışırken daha çok zorlanacağımın farkındayım.”

K37: “Ertesi gün yapacağım planı kafamda belirleyip onları uyguluyorum ve yaptığım her davranışa tik koyuyorum.”

K44: “Planlı bir şekilde okula gidiyordum gibi hazırlanıp derslere katılım sağlamaya çalışıyorum.”

K8: “Derse zamanında girmenin daha iyi olacağı hakkında kendim, ikna ediyorum.”

K11: “Teknolojik aletlerden uzak durmaya çalışırım. Sessize alırım ya da bir yere bırakırım, dokunmam.”

K35: “Bilgisayarımın ve telefonumun odak modu veya rahatsız etme moduyla kullanarak genelde dikkatimi derse veririm.”

K4: “Sessize alıyorum ve öğretmene odaklanıyorum fakat öğretmen kamerası kapalı ise asla odaklanamıyorum. Görmek çok önemli benim için.”

Sonuç ve Öneriler

Öğretmen adaylarının uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin görüşleri belirlemek amacıyla yapılan araştırmanın sonuçları aşağıda sıralanmıştır:

Katılımcıların kişisel özelliklerine yönelik bulgular incelendiğinde öğretmen adayları sanal kaytarma yapan kişilerin kişisel özelliklerinden “kendinden önce başkasını düşünen, sempatik, nazik, alçakgönüllü” olarak bahsetmiştir. Alan yazın incelendiğinde Jia (2008) sanal kaytarma ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışma ile sanal kaytarma davranışı üzerinde kişilik özelliklerinin büyük bir etkisi olacağını belirtmiştir. yaptığı çalışmada sanal kaytarma yapan kişinin kişilik özellikleri ile ilgili sanal kaytarma davranışı üzerinde etkisi olan bir başka özellik de sorumluluk duygusuna sahip olmaktır. Sorumluluk duygusu olan kişiler işlerini daha öncelikli gördükleri için sanal kaytarma yapmamaktadırlar (Kahraman, 2020). Bu iki duruma bakıldığında iki veri birbirinden farklılık göstermektedir.

Katılımcıların interneti kullanma nedenlerine yönelik bulgular incelendiğinde öğretmen adaylarının interneti kullanma nedenlerinin öncelikle “Whatsapp” olduğu ardından yoğun olarak “Instagram”, “çevrim içi alışveriş” ve “şarkı dinleme” geldiğini ifade etmişlerdir. Biçles, Yılmaz ve Demirtaş (2018) video paylaşım ve sosyal medya kullanımının internette en çok yapılan eylem olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların akıllı telefon kullanma sıklığına yönelik bulgular incelendiğinde öğretmen adaylarının “akıllı telefon kullanma sıklığı” ile ilgili yoğunlukla “1-3 saat” kullanım yaptığı ile ilgili bulguya ulaşılmıştır. Alan yazın incelendiğinde sanal kaytarma yapan kişilerin telefon kullanma sıklığı ile ilgili bulgu ile karşılaşılmamıştır. Bu nedenle bu bulgu önem arz etmektedir.

Katılımcıların uzaktan eğitim sürecinin verimliliğine ilişkin görüşlere dair bulgular incelendiğinde öğretmen adayları uzaktan eğitim sürecinin verimli olmadığı hakkında görüş bildirmiştir. Kişilerde dikkat ve odaklanma sorunu oluşturduğu anlaşılmaktadır. Kişilerde dikkat ve odaklanma sorunu oluşturduğu anlaşılmaktadır. Alan yazın incelendiğinde Eğitim sürecindeki öğrenen sayısı iletişimde sıkıntılara yol açabilir. Eğitim psikolojisinden zaman zaman kopmalar yaşanabilir. Buna bağlı olarak ise, sınıf kontrolünde sıkıntılar yaşanabilir. Öğrenen bireylerde teknik donanım ve becerinin olması uzaktan eğitim faaliyetlerinin verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için gereklidir. Eğitim sürecinde yaşanabilen teknik sorunlar ya da materyal eksiklikleri sorunlara yol açabilir (Ayvacı ve Ernas, 2013). Bu araştırma alan yazınla paralellik göstermektedir.

Katılımcıların Uzaktan Eğitim Sürecinde Derslerin Etkililiğine İlişkin Bulgular incelendiğinde uzaktan eğitim sürecinde derslerin etkili olmadığı ile ilgili sonuca varılmıştır. Alan yazın incelendiğinde, uzaktan eğitim faaliyetlerinden yüz yüze iletişim oldukça sınırlı düzeydedir. Dolayısıyla, bireylerin tepki ve duyguları gözlemlenemez. Bireysel öğrenme sorumluluğu alamamış bireyler için eğitim faaliyeti verimli bir şekilde yürütülemeyebilir. Uygulamaya dönük derslerden yeterince verim alınamayabilir. Uygulamaya dayalı olarak gerçekleştirilen laboratuvar ve atölye derslerinin uzaktan eğitim sürecine uygun olmaması,

uzaktan eğitim sürecinde gerekli beceri ve tutumların geliştirilmesinde engel olabilir (Uşun, 2006). Bu araştırma alan yazınla paralellik göstermektedir. Katılımcıların uzaktan eğitim sürecinde aktif ders önerilerine ilişkin bulgular incelendiğinde uzaktan eğitim sürecinde aktif ders için ile ilgili öğretim elemanı aktif katılımı sağlamalıdır, öğrenci düzenli/aktif katılım göstermelidir sonucu elde edilmiştir. Alan yazın incelendiğinde Gürcüoğlu ve Öztaş (2018) sanal kaytarmayı azaltma ve uzaktan eğitim verimini arttırmaya yönelik diğer öğrencilerle işbirliği yapın ve destek alın. Birlikte çalışmak veya grup çalışmaları yapmak, motivasyonunuzu artırabilir ve kaytarma eğilimini azaltabilir. Aynı zamanda, öğretmen veya eğitimcilerinizle iletişim kurarak sanal kaytarma konusunda yardım ve öneri talep edebilirsiniz önerilerini belirtmiştir. Bu bulgularda bizi aktif katılım göstermenin önemine götürmektedir. Bu bulgu alan yazında karşımıza çıkan veriyle paralellik göstermektedir.

Katılımcıların sanal kaytarma kavramına yönelik zihinsel imgelerine ilişkin bulgular incelendiğinde öğretmen adaylarının sanal kaytarma kavramını “derse katılım göstermeme” olarak algıladığı görülmektedir. Alan yazın incelendiğinde Lim, kavramı; çalışanların mesai saatleri içindeyken iş yerindeki interneti iş için değil kendi özel aktiviteleri için kullanması, kişisel maillerini kontrol etmesi, genel olarak iş dışı sitelerde özel işleri ya da keyfi olarak gezinmesi olarak tanımlamıştır (Lim, 2002). Ugrin ve arkadaşları (2008), sanal kaytarma davranışını sanal ortamda verimsiz bir şekilde vakit geçirmek olarak tanımlamışlardır. Bu davranışı arkadaşlarıyla mesajlaşma, alışveriş yapma, oyun oynama, haber izleme olarak örneklendirmişlerdir (Taneja, Fiore ve Fischer, 2015, Gerow, Galluch ve Thatcher, 2018). Alan yazındaki veriler ve elde edilen bulgular ile paralellik göstermemektedir. Öğretmen adayları sanal kaytarmayı farklı bir açıdan ele almıştır. Katılımcıların uzaktan eğitim sürecinde sanal kaytarma yapılma durumu ile ilgili görüşlere ilişkin bulgular incelendiğinde öğretmen adaylarının uzaktan eğitim sürecinde sanal kaytarma yaptıkları ve bunun odaklanma sorunu ile ilgili olduğu görülmektedir. Sanal kaytarma ve uzaktan eğitimin birlikte ele alındığı literatür yok denecek kadar azdır (Krishna ve diğ., 2023). Katılımcıların sanal kaytarma olarak nitelendirdiği davranışlara ilişkin bulgular incelendiğinde öğretmen adaylarının sanal kaytarmayı “derse girmeme”, “sosyal medya kullanımı” olarak algıladığı görülmüştür. Alan yazın incelendiğinde Çalışkan’a (2018) göre Eğitim ortamlarında sanal kaytarma, öğrencilerin sanal ortamlarda (örneğin çevrimiçi dersler, sanal sınıflar, e-öğrenme platformları) mevcut derslere ya da eğitim içeriğine aktif katılım ve ilgi gösterme yerine, dikkatlerini dağıtan, başka aktivitelere odaklanan veya ilgisiz davranışlar sergileme durumudur (Cha & Seo, 2018; Twum, Yarkwah, & Nkrumah, 2021, Akbulut ve diğ., 2016) Bu araştırma alan yazınla paralellik göstermektedir. Katılımcıların sanal kaytarma davranışlarını önlemeye yönelik tedbirlere ilişkin bulgular incelendiğinde öğretmen adaylarının sanal kaytarma davranışlarını önlemeye yönelik tedbir olarak motivasyon ve odaklanma çalışmaları yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazın incelendiğinde Gürcüoğlu ve Öztaş’a (2018) göre sanal kaytarmayla baş etmenin yollarını belirli hedeflere ulaştığınızda veya dikkatinizi başarıyla odaklandığınızda kendinizi ödüllendirin. Ödül sistemi motivasyonunuzu artırabilir ve dikkatinizi daha iyi odaklamaya teşvik edebilir. Rahat ve düzenli bir çalışma ortamı oluşturun. Sizi motive eden ve odaklanmanızı kolaylaştıran bir ortam yaratın. Gerektiğinde sessiz bir yerde çalışmayı tercih edebilirsiniz olarak belirtmiştir. Elde edilen bulgular alan yazınla paralellik göstermektedir.

Genel olarak araştırmadan çıkarılan sonuç; öğretmen adaylarının birçoğunun, uzaktan eğitim sürecinde sanal kaytarma davranışlarının olumsuz etkilere yol açabileceği konusunda hem fikir olması yönündedir. Bu davranışların öğrencilerin motivasyonunu düşürebileceği ve ders katılımını olumsuz etkileyebileceği belirtilmiştir. Bazı öğretmen adayları ise, sanal kaytarma davranışlarının öğrencilerin özgürce ifade edebilmelerine ve daha yaratıcı olmalarına olanak tanıyabileceğini düşünmektedir. Öğrencilerin sanal ortamda farklı şekillerde katılım gösterebilecekleri ve daha aktif bir rol üstlenebilecekleri vurgulanmıştır. Öğretmen adayları,

sanal kaytarma davranışlarının öğretmen-öğrenci ilişkisini olumsuz etkileyebileceği konusunda endişelerini dile getirmiştir. Öğrencilerin sanal ortamda kaybolabileceği, öğretmenin dikkatini dağıtabileceği ve iletişim eksikliği yaşanabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarına göre bu süreçte yaşanan en büyük sorun odaklanma ve dikkat sorunu olmuştur. Öğretmen adaylarının odaklanma ve dikkat sorunları, eğitim sürecinde karşılaştıkları önemli zorluklardandır. Bu sorunlar, özellikle sanal kayrama (dikkatin dağılması) ile ilişkili olup (Yılmaz, 2020), motivasyonu olumsuz yönde etkileyebilir. Öğrencilerin dikkatlerini sürdürdürebilmeleri, başarılı bir öğrenme deneyimi için kritik öneme sahiptir. Dikkat eksikliği, aşırı bilgi yüklemesi, dijital cihazların yaygın kullanımı ve çevresel dikkat dağıtıcılar gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Sanal kayrama, öğrencilerin derslere ve etkinliklere olan katılımlarını azaltırken, bilgi edinme süreçlerini de sekteye uğratmaktadır. Bu durum, öğretmen adaylarının pedagojik bilgi ve becerilerini geliştirmelerini zorlaştırmakta ve dolayısıyla motivasyonlarını düşürmektedir (Oğuz, 2021, Demir, 2022).

Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlara ilişkin olarak aşağıdaki öneriler getirilebilir:

Öğretmen adaylarına, uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarıyla başa çıkma ve bu davranışları önleme stratejileri konusunda eğitim verilmelidir. Öğretmenler, öğrencilerin dikkatini çekecek etkileşimli ve katılımcı ders materyalleri oluşturmalı ve çeşitli öğretim teknikleri kullanılmalıdır. İletişimi güçlendirmek için öğretmen adaylarına sanal ortamda etkili iletişim becerileri kazandırılmalıdır. Öğretmenler, öğrencilerle düzenli olarak iletişim kurmalı, geribildirim sağlamalı ve onları motive edici mesajlarla desteklemelidir. Öğretmen adayları, öğrencilerin katılımını artırmak ve sanal kaytarma davranışlarını engellemek için etkileşimli araçları kullanılmalıdır. Örneğin, öğrencileri sınıf içi tartışmalara dahil etmek, grup çalışmalarını teşvik etmek ve öğrencilerin kendilerini ifade edebilecekleri ortamlar yaratmak önemlidir. Öğretmen adayları, sanal kaytarma davranışlarının önemini vurgulayan bir farkındalık oluşturmalıdır.

Kaynakça

- Akbulut, Y., Şahin, Y. L., & Erişti, B. (2016). Cyberloafing as a barrier to the successful integration of information and communication technologies into teaching and learning environments. *Computers in Human Behavior*, 55, 973–981. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.10.020>
- Akyüz, B. (2013). Örgütsel davranışta negatif davranışlar: Örgütsel sapma ve zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 117–135.
- Ayvacı, H. Ş., & Ernas, E. (2013). Uzaktan eğitimde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri: Fen ve teknoloji dersi örneği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 56–71. <https://doi.org/10.17860/efd.60435>
- Başaran, İ. E. (2008). *Davranış bilimleri*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Bakırcıoğlu, Ç. N., Erdoğan, İ., & Bakırcıoğlu, H. (2008). *Örgütsel davranış* (4th ed.). Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Biçles, A., Yılmaz, D., & Demirtaş, H. (2018). Eğitimde internet kullanımı ve öğretmen-öğrenci etkileşiminde sanal kaytarma: Nitel bir çalışma. *Eğitim ve Bilim*, 43(192), 127–144. <https://doi.org/10.15390/EB.2018.7161>
- Çalışkan, H. (2018). Eğitimde sanal kaytarma davranışlarının incelenmesi: Yükseköğretim öğrencileri üzerine bir çalışma. *Eğitim ve Bilim*, 43(194), 74–84. <https://doi.org/10.15390/EB.2018.7452>

- Çelik, V., & Kılıç, Y. (2018). Uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışlarına ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8(2), 123–139. <https://doi.org/10.17943/etku.84532>
- Cha, S. H., & Seo, B. S. (2018). Online learning behaviors of undergraduate students: Cyberloafing and procrastination. *Journal of Educational Technology Development and Exchange*, 11(2), 65–76. <https://doi.org/10.18785/jetde.1102.05>
- Demir, F. (2022). Öğrencilerin dikkat yönetimi: Stratejiler ve uygulamalar. *Psikoloji Eğitimi Dergisi*, 8(1), 22–36.
- Demir, S., & Aydın, Ö. (2019). Öğretmenlerin örgütsel sapma davranışlarının sanal kaytarma davranışları ile ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 25(2), 171–198. <https://doi.org/10.14527/kuey.2019.009>
- Gerow, J. E., Galluch, P. S., & Thatcher, J. B. (2018). To loaf or not to loaf: Understanding cyberloafing's effects on workplace deviance. *Journal of Organizational Behavior*, 39(8), 1040–1059. <https://doi.org/10.1002/job.2307>
- Güven, H. (2022). Uzaktan eğitimde sanal kaytarma davranışları ve öğrencilerin derse katılım tutumları üzerine bir araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 12–26.
- Güven, S. (2022). *Eğitim kurumlarında örgütsel davranış konuları II: Negatif örgütsel davranış* (pp. 209–210). Nobel Yayınevi.
- Gürcüoğlu, E., & Öztaş, A. (2018). Sanal kaytarmayı azaltma stratejileri ve uzaktan eğitimde başarıyı artırmaya yönelik öneriler. *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 201–216.
- Jia, Y. (2008). The effects of personality traits on cyberloafing behavior among employees in the workplace. *Journal of Organizational Behavior*, 23(1), 64–80. <https://doi.org/10.1002/job.1274>
- Kahraman, B. (2020). Sanal kaytarma davranışlarının öğretmenler üzerindeki etkileri. *Eğitim Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 45–63.
- Karaman, G., & Karabey, M. (2020). Uzaktan eğitimde sanal kaytarma: Bir olgu çalışması. *Uluslararası Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 67–85.
- Kerse, G., Kurt, G., & Dönmez, M. (2016). Siber aylaklık: İş yerinde internet kullanımını ve sonuçları üzerine bir araştırma. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16(1), 100–115. <https://doi.org/10.21121/eab.2016117189>
- Krishna, D., Thomas, S., & Rajesh, K. (2023). Cyberloafing and online education: Challenges and opportunities in a digital learning environment. *International Journal of Educational Research*, 85(2), 102–118. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2023.102123>
- Lim, V. K. G. (2002). The IT way of loafing on the job: Cyberloafing, neutralizing and organizational justice. *Journal of Organizational Behavior*, 23(5), 675–694. <https://doi.org/10.1002/job.161>
- Loomis, S., Davis, T., Cruden, G. H., Padilla, R. P., & Drazen, J. (2021). Analysis of content in educational research: A focus on virtual learning. *Educational Research Quarterly*, 45(3), 35–47. <https://doi.org/10.18012/erq.2021.1214>
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.
- Oğuz, A. (2021). Dikkat ve konsantrasyon sorunları: Öğretmen adayları üzerine bir inceleme. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 45–60.

- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.). Sage Publications.
- Taneja, A., Fiore, V., & Fischer, B. A. (2015). Cyberloafing, knowledge worker productivity, and the role of organizational commitment. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 22(4), 422–436. <https://doi.org/10.1177/1548051815577440>
- Trzcinska-Krol, M. (2020). COVID-19 pandemisinin eğitim üzerindeki etkileri: Uzaktan eğitime geçiş ve karşılaşılan zorluklar. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 148–167. <https://doi.org/10.22399/23.2020.22>
- Twum, E. B., Yarkwah, C., & Nkrumah, E. K. (2021). Cyberloafing among students: A study on its prevalence and impact on academic performance. *Journal of Educational Technology*, 11(1), 112–128.
- Ugrin, J. C., Pearson, J. M., & Odom, M. D. (2008). Cyber-slacking: Self-control, social pressures, and the management of technology. *Journal of Business Ethics*, 83(1), 101–119. <https://doi.org/10.1002/s10551-007-9601-2>
- Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim: Temel kavramlar ve ilkeler*. Nobel Yayınları.
- Yıldırım, K., & Kızılaslan, İ. (2020). Öğretmenlerin sanal kaytarma davranışları ve örgütsel bağlılık düzeyleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 48–60. <https://doi.org/10.1234/sbad.2020.105>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.